

Fråga om militära chefs ansvar i samband med ett "prov" vid vilket yngre värnpliktiga tvingats äta hundmat

I ett beslut den 12 januari 2001 anförde *JO Pennlöv* följande.

Initiativet

Med anledning av uppgifter i en artikel i Värnpliktsnytt om att värnpliktiga i samband med ett s.k. inträdesprov tvingats äta hundmat beslutade jag att inleda en utredning i saken.

Utredning

Ärendet remitterades till Försvarsmakten för utredning och yttrande. I remissvaret anförde Försvarsmakten genom överbefälhavaren, generalen AA, bl.a. följande.

Bakgrund

Av ett reportage i Värnpliktsnytt framgår bl a att några värnpliktiga några veckor efter det att de hade ryckt in vid hundenheten på Muskö skulle ha väckts och slitits upp ur sängarna mitt i natten av andra värnpliktiga som ryckt in tidigare. De således väckta värnpliktiga skulle sedan som ett slags inkilningsprov ha uppmanats att i hundgården äta hundmat som hade ställts fram ivrigt påhejade av sina äldre medvärnpliktiga. I reportaget framhålls vidare att den numera pensionerade hundgårdschefen på väggen på sitt kontor hade haft ett fotografi på värnpliktiga som åt hundmat. Fotografiet skulle ha tagits några år tidigare. Även instruktören på hundenheten skulle enligt reportaget ha känt till inkilningsprovet. Såväl hundgårdschefen som instruktören förklarar i reportaget att de tar avstånd från all form av pennialism och att förfarandet med att tvinga värnpliktiga att äta hundmat inte kan accepteras.

Yttrande

Av chefs för Ostkustens marinkommando yttrande framgår att såväl han som ansvariga befäl i hundgården med skärpa förbjuder den i reportaget aktuella formen av inträdesprov. Chefen för Ostkustens marinkommando har genom samtal med företrädare för de värnpliktiga och för de befäl som är knutna till hundenheten låtit utreda den i Värnpliktsnytt omskrivna aktiviteten. Härvid har det framkommit att aktiviteten, som är ett av de värnpliktiga påhittat s.k. inträdesprov, trots uttryckligt förbud från ansvarigt befäl, verkligen har ägt rum. Det torde vara fråga om samma typ av rituellt invigningsceremoni som förekommer i skolvärlden och där går under benämningen nollningstradition. Aktiviteten har av de värnpliktiga mest upplevts som en "kul grej" och varit frivillig.

Av utredningen framgår att det s.k. inträdesprovet, trots uttryckligt förbud, har ägt rum i det fördolda och på sådana tider då berörda värnpliktiga varit utan tillsyn av befäl. Ett sätt att förhindra eller åtminstone försvåra icke önskvärda aktiviteter är att Försvarsmakten övervakar de värnpliktiga även på icke ordinarie tjänstgöringstid. Försvarsmakten anser dock inte att det skall vara nödvändigt allra helst som de värnpliktiga uppnått myndig ålder.

En fråga, som aktualiseras är om någon, befäl och/eller värnpliktig genom händelsen skulle ha gjort sig skyldig till en förseelse eller eventuellt ett brott.

Såvitt avser befälen framgår det av den utredning som Ostkustens marinkommando företagit att ingen känner till att "inträdesprovet" skulle ha genomförts på senare tid. Enligt reportaget i Värnpliktsnytt har en värnpliktig, som numera ryckt ut, uppgett för reportern att befälen visst kände till inträdesproven och att de också skulle ha diskuterat saken med de som arrangerat proven. Vad de skulle ha diskuterat framgår dock inte. Möjligen kan det förhålla sig så att befälen fått kännedom om inträdesprovet och därvid för de värnpliktiga som arrangerat detsamma förklarat att denna form av inträdesprov är förbjuden. Av utredningen framgår också att ansvariga befäl bestämt förbjudit aktiviteten i fråga.

Av reportaget i Värnpliktsnytt framgår att den nu pensionerade chefen för hundgårdsenheten på väggen på sitt kontor hade ett fotografi utvisande ett "inträdesprov" från ett tidigare tillfälle. På förfrågan har denne uppgett att sådana aktiviteter visserligen inte får förekomma men att han ändå inte anser det vara fel att på väggen ha en bild på värnpliktiga som äter hundmat.

Såvitt gäller de värnpliktigas agerande skall enligt 8 § lagen (1994:1811) om disciplinansvar inom totalförsvaret, m.m. en disciplinansvarig som uppsåtligen eller av oaktsamhet åsidosätter vad han eller hon på grund av instruktioner, förmäns eller andra chefers order eller i övrigt skall iaktta i tjänsten åläggas disciplinpåföljd för disciplinförseelse. För att det skall vara fråga om en disciplinförseelse förutsätts det dock att den värnpliktige åsidosatt vad han skall iaktta i tjänsten. I Försvarsmaktens handbok om disciplin- och ersättningsärenden samt vissa andra rättsärenden inom Försvarsmakten, 1999 års utgåva, har begreppet "i tjänsten" närmare utvecklats. Där anges bl a att "begreppet 'i tjänsten' inte innebär en inskränkning till någon verksamhet som bedrivs på vad som allmänt kan betecknas som tjänstetid utan har en vidare innebörd. Därför måste även förseelser som en disciplinansvarig begår på icke tjänstetid under vissa förutsättningar också falla in under disciplinlagstiftningens tillämpningsområde. Det innebär att en disciplinansvarig som åsidosätter en föreskrift på fritid också kan åläggas en disciplinpåföljd. Exempel härpå kan vara om en värnpliktig blir utsatt för trakasserier i form av ofredande från en annan värnpliktig på fritid i en militär förläggning eller på kasernområdet. Det får ligga i sakens natur eller följa av interna föreskrifter att en disciplinansvarig inte skall ofreda en annan disciplinansvarig inom en militär förläggning."

Av utredningen från Ostkustens marinkommando framgår att inträdesprovet inte har ägt rum på tjänstgöringstid men väl på militärt område. Vidare framgår att befäl knutna till hundgruppen hävdar att förbud mot alla former av inträdesprov med skärpa meddelats de värnpliktiga. Det innebär att de värnpliktiga som arrangerat inträdesprovet medvetet trotsat befälens förbud. Deras agerande, som av en del medvärnpliktiga säkerligen upplevts som trakasserier, torde därmed vara att anse som en förseelse i tjänsten och bör föranleda en disciplinpåföljd.

Avslutning

Försvarsmakten finner det beklagligt att sådana rituella invigningsceremonier som det aktuella inträdesprovet, trots uttryckligt förbud, också gjort entré inom värnpliktsleden. Försvarsmakten kan inte acceptera att värnpliktiga trakasseras av andra värnpliktiga, vare sig inom eller utanför militärt område.

En, om än resurskrävande, möjlighet att förhindra aktiviteten i fråga på militärt område vore att övervaka de värnpliktiga dygnet runt. Det vore dock att visa bristande tillit till de värnpliktigas förmåga att själva ta ansvar för sin fritid.

Försvarsmakten tror inte heller att en permanent tillsyn skulle uppskattas av de värnpliktiga. Däremot skall, om det kommer till befälens kännedom att värnpliktiga på militärt område utsätts för liknande inträdesprov, ett disciplinärt förfarande inledas mot de som arrangerat aktiviteten.

Försvarsmakten anser inte att något befäl kan lastas för det inträffade. Vad gäller uppgiften i reportaget om att den numera pensionerade hundgårdsschefen på väggen på sitt kontor skulle ha haft ett fotografi på "Inträdesprovet" anser Försvarsmakten att, oavsett om bilden fått hänga kvar av aningslöshet eller rent oförstånd, det likafullt varit klart olämpligt och ägnat att förmedla ett felaktigt intryck till de värnpliktiga om av vad som är tillåtet.

Bedömning

Mobbning, pennalism och andra former av trakasserier av totalförsvarspliktiga i samband med pliktjänstgöring är oacceptabla företeelser. Uppkomsten av sådana missförhållanden måste motverkas med kraft och de måste stävjas om de trots allt uppträder. Försvarsmakten har på sitt område ett betydande ansvar härvidlag.

Av utredningen framgår att det aktuella s.k. inträdesprovet, trots uttryckligt förbud från ansvarigt befäl, verkligen har ägt rum. Som framgår av remissvaret skulle det inträffade kunna vara att bedöma som disciplinförseelse. Enligt 2 § andra stycket lagen (1986:765) med instruktion för Riksdagens ombudsmän omfattar JO:s tillsyn, såvitt avser befattningshavare vid försvarsmakten, endast befäl av lägst fänriks grad och den som innehar motsvarande tjänsteställning. Mot den bakgrunden uttalar jag mig inte vidare om de värnpliktiga arrangörerna av inträdesprovet.

Utredningen ger inte stöd för att ansvarigt befäl i förväg känt till att inträdesprovet skulle äga rum. Som Försvarsmakten framhållit kan något befäl inte lastas för det inträffade. Det saknas därför grund för kritik eller någon annan åtgärd från min sida. Jag vill emellertid erinra om vikten av att kraftfulla åtgärder vidtas för att förhindra att aktiviteter av aktuellt slag förekommer i framtiden.